

Martyna Bucholc

Użycie bezzałogowych aparatów latających w sytuacji konfliktu zbrojnego: wybrane aspekty z zakresu międzynarodowego prawa humanitarnego

---

Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego 3, 169-181

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MIĘDZYNARODOWE PRAWO HUMANITARNE KONFLIKTÓW ZBROJNYCH

Martyna Bucholc

doktorantka na Wydziale Bezpieczeństwa Narodowego Akademii Obrony Narodowej
w Warszawie

Użycie bezzałogowych aparatów latających w sytuacji konfliktu zbrojnego. Wybrane aspekty z zakresu międzynarodowego prawa humanitarnego

Słowa kluczowe: środki walki, nowe technologie broni, bezzałogowe aparaty latające (drony), bezzałogowe bojowe aparaty latające (drony bojowe), autonomiczne zrobotyzowane systemy broni, konflikt zbrojny, międzynarodowe prawo humanitarne

„Victory smiles upon those who anticipate the changes in the character of war, not upon those who wait to adapt themselves after the changes occur”¹ – *Giulio Douhet*

Wprowadzenie

Obecnie mamy do czynienia z systematycznym rozszerzaniem zakresu użycia nowych lotniczych rozwiązań technologicznych w teatrze działań zbrojnych. Szczególnie dotyczy to sfery największego ryzyka, gdzie z różnych względów bezpieczeństwo załóg samolotów realizujących zadania bojowe jest zagrożone. W tym obszarze swoją pozycję ugruntowują bezzałogowe aparaty latające (drony). Pojęcie „drony” jest jednym z najczęściej używanych terminów, dlatego też w artykule autorka będzie się posługiwać właśnie tym pojęciem.

W ciągu ostatnich kilku lat nastąpiła rozległa debata na temat legalności wykorzystania uzbrojonych dronów do operacji typu „targeted killings” wobec członków Al Kaidy i jej sojuszników. Pytania dotyczące wykorzystywania dronów do eliminacji terrorystów lub w jakimkolwiek innym celu wychodzącym poza ramy konfliktu zbrojnego, chociaż stanowią ciekawe i trudne kwestie prawne, pozostają jednak poza zakresem niniejszego artykułu.

¹ G. Douhet, *The Command of the Air*, Alabama 1921, s. 30: *Uśmiech zwycięstwa nad tymi, którzy przewidują zmiany charakteru wojny, a nie nad tymi, którzy czekają na dostosowanie się po wystąpieniu tych zmian*, http://books.google.pl/books?id=cWz4Sp3_uu4C&prints-ec=frontcover&hl=pl&source=gbs_atb#v=onepage&q&f=false (dostęp: 12.11.2012).

Autorka koncentruje się natomiast na spojrzeniu na drony z punktu widzenia wybranych aspektów międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych (*ius in bello*). Kwestie problemowe będą koncentrowały się na użyciu uzbrojonych dronów w sytuacji konfliktu zbrojnego i przeanalizują drony jako system broni (środek walki) w kontekście prawa konfliktów zbrojnych, pozostawiając kwestie związane z użyciem siły (*ius ad bellum*) oraz prawami człowieka poza zasięgiem tematycznym tego artykułu.

Pierwsza część dotyczyć będzie krótkiej charakterystyki technologii bezzałogowych aparatów latających, a następnie zgodności z prawem użycia uzbrojonych dronów i ich stosowania zgodnie z kluczowymi zasadami w zakresie międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych: rozróżnienia, proporcjonalności i przedsięwzięcia środków ostrożności. Drony oferują szerokie i ulepszone możliwości zastosowania w teatrze działań zbrojnych, ale zaangażowanie ich w działania zbrojne musi być zgodne z międzynarodowym prawem humanitarnym konfliktów zbrojnych. W drugiej części niniejszy artykuł będzie badać, jak rosnące wykorzystanie uzbrojonych dronów rodzi pytania w zakresie potencjalnie nowych wyzwań w realizacji zasad rozróżnienia i proporcjonalności. Wątpliwości te odnoszą się szczególnie do dronów w pełni autonomicznych.

Bezzałogowe aparaty latające (drony) – charakterystyka

Istotnym czynnikiem mającym wpływ na powstanie dronów, rozwój technologii oraz zastosowanie na polu walki, było dążenie do unikania strat w ludziach (załóg samolotów) oraz możliwość zastąpienia pilota w kierowaniu samolotem. Rozwój nauki i techniki spowodował, że stały się możliwe starty, loty i lądowania bez załogi na pokładzie samolotu. Ponadto postęp sprawił, że można było zastosować w samolocie bezzałogowym różnorodne urządzenia, niezbędne do realizacji wyspecjalizowanych zadań. W związku z tym odczuwalna stała się presja ze strony specjalistów wojskowych, aby zakłady zbrojeniowe konstruowały takie technologie, które umożliwią prowadzenie działań bojowych w najbardziej skomplikowanych sytuacjach taktycznych i operacyjnych. Celem stała się więc wielozadaniowość samolotu bezzałogowego².

Potrzeba wprowadzenia dronów do uzbrojenia sił zbrojnych tkwi w uwarunkowaniach oraz koncepcji prowadzenia współczesnych działań bojowych. Obecnie drony występują w strukturach sił powietrznych, morskich i lądowych. Zakres wykonywanych przez nie zadań wciąż się poszerza: od zakłóceń radioelektronicznych, przez rozpoznanie fotograficzne, pozorację, po udrzenia na cele powietrzne i naziemne. Ich kompleksowe wykorzystanie

---

² K. Józwiak, E. Cieślak, *Użycie samolotów bezzałogowych w działaniach taktycznych wojsk lądowych*, AON, Warszawa 1998, s. 7-8.

do różnorodnych zadań i skuteczność przyczyniły się do osiągnięcia celów operacji, pozwalają również na uniknięcie strat w siłach i środkach lotnictwa bojowego³. Już z samej nazwy „bezzałogowy aparat latający” wynika, iż na jego pokładzie nie ma załogi⁴. Tym samym jest to zasadniczy walor ekonomiczny z punktu widzenia oszczędności w ludziach (samo wyszkolenie pilota samolotu jest bardzo kosztowne i długotrwałe⁵).

Wyróżniamy wiele kategorii bezzałogowych aparatów latających w zależności od przyjętego kryterium, którym może być: ich zasięg, przeznaczenie i charakter użycia, wysokość, na jakiej wykonują zadania, długotrwałość lotu i wielkość ładunku, jaki mogą zabrać. Jeden z podziałów wyróżnia trzy rodzaje dronów: strategiczne, operacyjne i taktyczne. Strategiczne drony są używane do rozpoznania dalekiego zasięgu nad wrogim terytorium. Są to systemy takie jak Global Hawk. Drony operacyjne to z kolei Predator⁶ i Reaper⁷, które są rozmieszczone w teatrze działań wojennych i mogą być wykorzystywane zarówno do rozpoznania, jak i atakowania celów⁸. Przykładem dronów taktycznych jest system Eye Dragon. W przeciwieństwie do strategicznych i operacyjnych dronów, które mogą być zdalnie

³ Ibidem, s. 17.

⁴ Drony to maszyny bezzałogowe, które wciąż są jednak zdalnie sterowane. W rzeczywistości działania prowadzone za pomocą dronów (szczególnie tych o charakterze bojowym), angażują więcej osób niż samoloty załogowe typu F-16 lub inne – pilotowane przez osoby – myśliwce. Oprócz operatora można wymienić tutaj chociażby liczne zespoły analityków wywiadu i innych operacyjnych, taktycznych czy prawnych doradców, zob.: L. R. Blank, *After „Top Gun”: How Drone Strikes Impact the Law of War*, s. 677, <https://www.law.upenn.edu/live/files/968-blank33upajintl6752012pdf> (dostęp: 20.09.2012).

⁵ Od operatora sterującego dronem nie wymaga się, aby był on pilotem, a nawet żołnierzem. Łatwość ich obsługi powoduje, że operatorem może być osoba przeszkolona przez firmę dostarczającą BAL. We wrześniu 2009 roku, United States Air Force (USAF) ukończył pierwszą klasę szkolenia pilotów, którzy nie są kierowani do kokpitu, ale do kontroli systemu bezpilotowego aparatu latającego. W 2009 roku, USAF wyszkolił więcej operatorów BAL, niż pilotów myśliwców, czy bombowców, zob.: Ch. Jenks, *Law From Above: Unmanned Aerial Systems, Use of Force, and The Law of Armed Conflict*, s. 650, http://web.law.und.edu/lawreview/issues/web_assets/pdf/85-3/85NDLR649.pdf (dostęp: 02.10.2012).

⁶ Predator jest używany znacznie częściej niż Reaper (poza tym jest mniejszy niż Reaper). Lata na niższych wysokościach i wspomaga wojska lądowe zaangażowane w walkę. Uderza w z góry ustalone cele lub prowadzi rekonesans. Może pozostać w górze przez 40 godzin, chociaż jego misja trwa zazwyczaj 24 godziny. Predatory są zazwyczaj uzbrojone w dwa pociski AGM-114 Hellfire. Broń może być uruchomiona pięć mil od celu. Posiada bardzo zaawansowany zestaw czujników. Czujnik podczerwieni pozwala mu „widzieć” w nocy i do pewnego stopnia w złej pogodzie, wykrywając emisje ciepła, zob. więcej: M. N. Schmitt, *Unmanned Combat Aircraft Systems, and International Humanitarian Law: Simplifying the OFT Debate*, s. 598-599, https://www.usnwc.edu/getattachment/a2e3781c-eda1-4df6-ba65-3a17951a53f8/UCAS_Boston (dostęp: 17.10.2012).

⁷ Reaper jest znacznie większą platformą, która może pozostać w górze ok. 30 godzin i latać na odległość 1000 mil z prędkością 230 mil/h. Broń, w którą może zostać uzbrojony, jest dużo bardziej zróżnicowana: pociski Hellfire, PGM (Precision Guided Munition), broń laserowa. Reaper posiada większe możliwości zaangażowania w walkę, chociażby ze względu na rodzaj uzbrojenia, w które może być wyposażony w zależności od wykonywanej misji. Zob. ibidem, s. 599.

⁸ Obecnie Stany Zjednoczone i Izrael to jedyne kraje korzystające z dronów (bojowych) zdolnych do atakowania i niszczenia celów powietrznych i naziemnych.

sterowane lub zaprogramowane tak, aby latać samodzielnie, taktyczne drony są w pełni kontrolowane przez operatora. Są one powszechnie stosowane przez policję w krajach rozwiniętych, do kontroli tłumu, czy nadzoru granicznego⁹. W przyszłości największe znaczenie będą miały drony wykorzystywane w działaniach na szczeblu taktycznym i operacyjnym, gdzie czas odgrywa istotną rolę. Wykorzystanie ich możliwości bezpośredniej transmisji danych pozwoli dowódcom szczebla taktycznego, jak również operacyjnego, na odpowiednio szybkie reagowanie na zachodzące zmiany na polu walki. W rezultacie wpłynie to na bardziej efektywne użycie wojsk w walce¹⁰.

Współczesne możliwości konstrukcyjne w zasadzie „znoszą” ograniczenia w zasięgu użycia dronów, które zapewniają dowódcom szeroki zasób informacji z rozpoznania w dzień i w nocy, stałą obserwację i wybór celów, raport zniszczeń i informacje z obszarów wysokiego zagrożenia, gdzie utrata życia przez żołnierzy jest wysoce prawdopodobna, a rozpoznanie sytuacji na tym obszarze wysoce pożądane¹¹. Ponadto, drony mogą „startować” i „lądować” w terenie niewymagającym specjalnego przystosowania, co oznacza, że są łatwiejsze do maskowania oraz mogą często zmieniać miejsce „bazowania”. Wpływa to na zachowanie ich żywotności na ziemi podczas działań bojowych¹². Loty dronów w trakcie realizacji zadań bojowych mogą być sterowane z ziemi, bądź według zaplanowanej trasy lotu. Obecnie możliwości techniczne zapewniają niezbędną dokładność lotu według zaprogramowanej trasy albo dokładne sterowanie jego lotem. Efektywność ich użycia zależy od właściwości techniczno-taktycznych, ale przede wszystkim od pracy obsługi naziemnej, zwłaszcza ludzi na naziemnych stanowiskach kierowania¹³.

Ograniczenia prawne środków walki w konflikcie zbrojnym

Obecnie nie istnieją odrębne przepisy regulujące kwestie użycia dronów w działaniach zbrojnych, zwłaszcza uzbrojonych dronów, co nie znaczy, że działają one w próżni prawnej. Nieistnienie zakazu prowadzenia operacji wojskowych z wykorzystaniem uzbrojonych dronów nie zmienia konieczności prowadzenia tych działań zgodnie z wszystkimi zasadami i normami międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych. Punktem wyjścia jest ocena, czy uzbrojone drony należą do powszechnie zabronio-

⁹ P. Mahadevan, *The Military Utility of Drones*, CSS Analysis in Security Policy, s. 1, <http://www.css.ethz.ch/publications/pdfs/CSS-Analyses-78.pdf> (dostęp: 29.09.2012)

¹⁰ J. Karpowicz, K. Kozłowski, *Bezzałogowe aparaty latające i miniaturowe aparaty latające*, AON, Warszawa 2003, s. 115.

¹¹ *Ibidem*, s. 50.

¹² K. Józwiak, E. Cieślak, op. cit., przypis 2, s. 23.

¹³ *Ibidem*, s. 77.

nych środków i metod walki oraz czy wykorzystanie tej technologii podczas działań wojennych jest zgodne z warunkami określonymi w artykule 35 Protokołu Dodatkowego I (dalej: PD I)¹⁴.

Jeśli pominiemy prowadzenie nadzoru i możliwości zbierania przez nie danych wywiadowczych, to z technicznego punktu widzenia drony nie są niczym więcej niż platformą mogącą służyć do przenoszenia pocisków, bomb czy rakiet¹⁵. Dopiero po ich uzbrojeniu możemy spojrzeć na nie przez pryzmat środka walki. Artykuł 35 PD I wyraża ogólną zasadę, nie zabrania użycia konkretnego rodzaju broni. Drony uzbrojone nie należą do żadnej kategorii wyraźnie zakazanych broni¹⁶, ponieważ same w sobie, jeśli nie są uzbrojone i przeznaczone do walki, nie stanowią zagrożenia. Z drugiej strony, jeśli tego typu technologia zostałaby przechwycona przez wroga, jej użycie mogłoby zdecydowanie różnić się od pierwotnego przeznaczenia. Na przykład, uzbrojone drony mogłyby zostać celowo skierowane przez ich operatora na obiekt cywilny (przykład wykorzystania samolotów cywilnych w zamachach z 11 września 2001 r.).

Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości (dalej: MTS) stwierdził w opinii doradczej w zakresie legalności groźby lub użycia broni jądrowej, iż strony w konflikcie nie mogą stosować broni, które nie są zdolne do różnicowania celów cywilnych od wojskowych¹⁷. Nie ma wątpliwości, że każda broń może być użyta w sposób niezgodny z prawem podczas konfliktu

¹⁴ „1. W każdym konflikcie zbrojnym prawo stron konfliktu do doboru metod i środków prowadzenia wojny nie jest nieograniczone. 2. Zabronione jest stosowanie broni, pocisków i materiałów, a także metod prowadzenia wojny, które mogą powodować zbędne cierpienia. 3. Zabronione jest stosowanie metod i środków prowadzenia wojny, których celem jest wywoływanie rozległych, długotrwałych i poważnych szkód w środowisku naturalnym lub po których można oczekiwać, że takie szkody wywołają”, Protokół dodatkowy do konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r., dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych, Genewa, 8 czerwca 1977 r. (DzU z 1992 r., nr 41, poz. 175, załącznik), http://www.pck.org.pl/pliki/konwencje/I_PD.pdf.

¹⁵ Jak stwierdził Specjalny Sprawozdawca ONZ w sprawie pozasądowych, doraźnych i arbitralnych egzekucji „[...] pocisk wystrzelony z drona, niczym nie różni się od innych powszechnie używanych broni, w tym broni używanych przez żołnierza lub wystrzelonych z helikoptera. Istotna kwestia z punktu widzenia prawa jest taka sama dla każdej broni: czy jej użycie jest zgodne z MPH?”, cyt. za: P. Alston, *Special Rapporteur on Extrajudicial, Summary or Arbitrary Executions, Study on Targeted Killings*, Human Rights Council, 84, U.N. Doc. A/HRC/14/24/Add.6, par. 79., <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/14session/A.HRC.14.24.Add6.pdf> (dostęp: 6.10.2012).

¹⁶ Na przykład: Konwencja o zakazie lub ograniczeniu użycia pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być uważane za powodujące nadmierne cierpienia lub mające niekontrolowane skutki, Genewa, 10 października 1980 r. (DzU z 1984r., nr 23, poz. 104), Konwencja o zakazie prowadzenia badań, produkcji i gromadzenia zapasów broni bakteriologicznej (biologicznej) i toksycznej oraz o ich zniszczeniu, Londyn, Moskwa, Waszyngton, 10 kwietnia 1972 (DzU z 1976 r., nr 1, poz. 1, załącznik), Protokół w sprawie zakazów lub ograniczeń użycia broni zapalających, Genewa, 10 października 1980 r. (Protokół III), http://www.pck.pl/pages,16_91_95.html (dostęp: 5.11.2012).

¹⁷ Zob.: *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion*, International Court of Justice, 8 VII 1996, par. 78, <http://www.icj-cij.org/doCKET/files/95/7495.pdf> (dostęp: 29.09.2012).

zbrojnego, np. strzelanie z karabinu maszynowego do tłumu bez uwzględnienia obecności cywilów lub innych osób chronionych (np. *hors de combat*). Takie nielegalne wykorzystanie chociażby karabinu, nie czyni tej broni samej w sobie niezgodną z prawem¹⁸. Ponadto bronie, które powodują nadmierne cierpienie lub niepotrzebne zranienia, są zabronione. MTS podkreślił tę normę jako jedną z kardynalnych zasad prawa międzynarodowego, tłumacząc, że zabrania się niepotrzebnego cierpienia żołnierzy (kombatanów)¹⁹. Bezprawne jest użycie takiej broni, która powoduje wzrost cierpienia kombatanów, a której zastosowanie nie ma wpływu na zwiększanie przewagi militarnej w jakikolwiek sposób. Dowódca dokonując wyboru środka walki, powinien rozważyć, czy dostępna jest alternatywa broń, która powoduje mniejsze obrażenia ciała lub cierpienie oraz czy skutki działania broni alternatywnej są wystarczająco skuteczne w neutralizacji przeciwnika. W przypadku uzbrojonych dronów, możliwość śledzenia celu przez wiele godzin, a nawet dni przed rozpoczęciem ataku ułatwia dokładne nakierowanie pocisku i wzmacnia ochronę ludności cywilnej, dając dowódcom możliwość wyboru czasu i miejsca ataku, co wiąże się z minimalizacją ofiar i szkód dla ludności cywilnej²⁰.

Ocena dronów przez pryzmat środka walki wskazuje, że nie można ich zakwalifikować do zakazanych środków walki, ponieważ same w sobie nie mogą być uznane za broń, a jedynie stanowić platformę do jej przenoszenia. Dopiero wykorzystanie na polu walki dronów uzbrojonych w konkretne rodzaje broni (pociski, bomby, rakiety, itp.), podlega ocenie ze względu na ich zgodność z prawem oraz zastosowanie w toku prowadzonych działań. Fakt, że uzbrojone drony mogą zostać wykorzystane do masowych ataków, nie czyni ich z natury bezprawnymi. Ustalenia w zakresie legalności, jak te wymagane wobec nowych broni w ramach artykułu 36 PD I²¹, nie oznaczają, że państwa muszą przewidywać i analizować wszystkie bezprawne możliwości użycia danej broni, ponieważ niemal każda broń może być wykorzystywana w sposób, który jest zakazany. To samo dotyczy uzbrojonych dronów, których zastosowanie jako legalnych środków walki musi być zgodne z międzynarodowym prawem humanitarnym konfliktów zbrojnych.

¹⁸ L. R. Blank, op. cit., przypis 4, s. 684.

¹⁹ Zob.: *Legality of the Threat...*, przypis 17.

²⁰ L. R. Blank, op. cit., przypis 4, s. 686-687.

²¹ „Przy prowadzeniu badań, prac rozwojowych, nabywaniu lub wprowadzaniu nowej broni, nowego środka lub metody prowadzenia wojny Wysoka Umawiająca się Strona jest obowiązana ustalić, czy ich zastosowanie byłoby w pewnych lub we wszelkich okolicznościach zakazane przez postanowienia niniejszego protokołu lub przez jakikolwiek inny przepis prawa międzynarodowego odnoszący się do tej Wysokiej Umawiającej się Strony”, Protokół dodatkowy do konwencji genewskich..., przypis 14.

Użycie dronów a podstawowe zasady targetingu z perspektywy międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych

Po stwierdzeniu, iż uzbrojone drony są legalnym środkiem walki w świetle międzynarodowego prawa humanitarnego, następnym krokiem jest zbadanie, w jaki sposób są one wykorzystywane w sytuacji konfliktu zbrojnego i czy takie ich użycie jest zgodne z prawem. W celu zapewnienia zgodności z prawem strona, która przeprowadza atak, musi przestrzegać zasady rozróżnienia, zasady proporcjonalności oraz obowiązku przedsięwzięcia środków ostrożności.

Zasada rozróżnienia

Identyfikacja celu – kto lub co może być celem ataku – jest jednym z najbardziej podstawowych zagadnień w trakcie konfliktu. W klasycznych konfliktach zbrojnych można odróżnić żołnierzy, którzy noszą mundury – od cywilów, którzy zazwyczaj nie znajdowali się w pobliżu pola bitwy. Podobnie, identyfikacja obiektów wojskowych i ich odróżnienie od cywilnych było zwykle wykonalne. Współczesne konflikty zbrojne wprowadziły cały szereg nowych wyzwań w tej kwestii, wymagając coraz większych starań w celu ustalenia, kto jest kim w strefie działań zbrojnych. Artykuł 48 PD I²² określa podstawy zasady rozróżnienia. Cel zasady rozróżnienia sformułowano w artykule 51 PD I ust. 1²³, zgodnie z którym ludność cywilna nie może być przedmiotem ataku²⁴.

Drony oferują szerokie możliwości identyfikacji i weryfikacji celów w zakresie zasady rozróżnienia. Atak zgodny z prawem musi być skierowany na uzasadniony cel, którym może być kombatant lub osoba cywilna, biorąca bezpośredni udział w działaniach wojennych. We współczesnych konfliktach zbrojnych określenie, kto jest uzasadnionym celem ataku, jest znacznie bardziej złożone. Obowiązek prawny pozostaje ten sam, jednak wymaganie jego realizacji wydaje się być o wiele trudniejsze do spełnie-

---

²² „W celu zapewnienia poszanowania i ochrony ludności cywilnej oraz dóbr o charakterze cywilnym strony konfliktu powinny zawsze odróżnić ludność cywilną od kombatantów oraz dobra o charakterze cywilnym od celów wojskowych i w związku z tym kierować swoje operacje jedynie przeciwko celom wojskowym”, Protokół dodatkowy do konwencji genewskich..., przypis 14.

²³ „Ludność cywilna i osoby cywilne korzystają z ogólnej ochrony przed niebezpieczeństwami wynikającymi z operacji wojskowych. W celu uczynienia tej ochrony skuteczną należy przestrzegać we wszelkich okolicznościach następujących przepisów, które uzupełniają inne odpowiednie przepisy prawa międzynarodowego”, zob.: *ibidem*, przypis 14.

²⁴ Taki atak dokonany po przez drona oznacza w praktyce, że musiałby on zostać celowo skierowany przez operatora na obiekt cywilny. Patrząc wstecz na ataki z 11 września 2001 r. na World Trade Center, nie wydaje się, aby była to koncepcja jedynie teoretyczna.

nia – odróżnienie niewinnych cywili od osób, które, choć ubrane w cywilne stroje, mogą stanowić bezpośrednie zagrożenie, a zatem uzasadniony cel ataku. Ponadto, dowódca musi ocenić, czy i kiedy atak należy kierować na osoby celowo ukrywające się wśród ludności cywilnej.

W takich przypadkach możliwość obserwacji prowadzonej przez drony odgrywa istotną rolę w odróżnianiu osób biorących bezpośredni udział w działaniach zbrojnych²⁵ od cywilów niezaangażowanych w walkę. Informacje wywiadowcze oraz obserwacja mogą stać się kluczem do precyzyjnych i legalnych ataków, kierowanych na takie osoby, a więc kluczem do ochrony niewinnych cywilów przed skutkami operacji wojskowych. Korzystając z dronów, dowódca można śledzić i analizować codzienne czynności podejrzanych osób. W porównaniu do ataków załogowych statków powietrznych, bezałogowe aparaty latające wydają się więc oferować kilka sposobów redukcji błędów i niezamierzonych kosztów wojny czy umożliwić podejmowanie decyzji w sposób bardziej celowy²⁶.

Zasada proporcjonalności

Kiedy uzasadniony cel ataku zostanie zidentyfikowany, strona atakująca musi ocenić, czy atak spełnia wymogi proporcjonalności. Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych kategorycznie zabrania celowego kierowania ataków przeciwko ludności cywilnej, ale w sytuacji konfliktu zbrojnego nie wyklucza okoliczności, w których cywile mogą ponieść śmierć lub odnieść ciężkie obrażenia w wyniku ataków skierowanych bezpośrednio na cele wojskowe i kombatantów. Usterki techniczne, warunki klimatyczne, błędy wywiadu czy nawigacyjne, wszystko to może sprawić, że pocisk spowoduje znaczne, nieoczekiwane ofiary cywilne. Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych dąży do zminimalizowania takich przypadkowych ofiar wśród cywilów, ale nie zabrania całkowicie cywilnych ofiar. Oprócz błędów i wypadków, w wielu przypadkach dowódca jest w stanie przewidzieć, że niektórzy cywile mogą ponieść krzywdę – osoby cywilne mogą znajdować się w pobliżu osób lub miejsc, będących uzasadnionym celem ataku. Dowódca, planując atak, ma możliwości wyboru w zakresie taktyki i broni, których zastosowanie może prowadzić do różnych konsekwencji dla ludności cywilnej w rejonie działań. Należy mieć jednak na uwadze, że w niektórych sytuacjach wybór środka walki może zostać zredukowany do jednej opcji.

Drony, które mogą obserwować przyszły obiekt ataku i jego okolice za dnia, jak i w nocy, mogą śledzić cel i zbierać informacje na temat ludności

²⁵ Pojęcie tego, co stanowi bezpośredni udział osób cywilnych w działaniach zbrojnych, było i jest przedmiotem intensywnych analiz i dyskusji, ale pozostaje poza zakresem rozważań tego artykułu.

²⁶ Zob.: L. R. Blank, op. cit., przypis 4, s. 693.

cywilnej oraz potencjalnych ofiarach cywilnych w obszarze lokalizacji ataku oraz na temat ich pobytu w tym miejscach w określonych godzinach. Tym samym zapewniają one wysokiej jakości informacje o obszarze docelowym w czasie rzeczywistym (lub prawie w czasie rzeczywistym), w którym mogą przebywać przez dłuższy czas, niezależnie od pory dnia²⁷. Zdolność dronów do obserwacji obszaru docelowego przed atakiem oznacza, że są w stanie lepiej sprawdzić charakter proponowanego celu i uzyskać odpowiednie informacje o tym, gdzie i kiedy są obecni cywile, co może pomóc zminimalizować liczbę ofiar cywilnych w przypadku ataków na cele militarne²⁸.

Środki ostrożności w ataku

Środki ostrożności są jednym z kluczowych elementów międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych w zakresie ochrony ludności cywilnej, które mają szczególne znaczenie w obszarach gęsto zaludnionych lub innych obszarach, gdzie cywile są zagrożeni skutkami operacji wojskowych. Z tego powodu, nawet jeśli atak na cel jest uzasadniony z punktu widzenia międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych, nieprzestrzeganie środków ostrożności może uczynić go niezgodnym z prawem. Po pierwsze, strony muszą zrobić wszystko, co możliwe, aby upewnić się, że cel ataku należy do kategorii obiektów wojskowych. Po drugie, muszą wybierać spośród środków i metod ataku, które będą prowadziły do minimalizacji przypadkowych strat wśród cywilów i uszkodzeń obiektów cywilnych. Przy wyborze pomiędzy dwoma możliwymi atakami oferującymi porównywalną bezpośrednią i konkretną korzyść wojskową, strona atakująca musi wybrać taki cel, który oferuje najmniej prawdopodobne straty wśród ludności cywilnej i obiektach cywilnych. Każdy z tych etapów wymaga od strony atakującej podjęcia działań w celu zachowania ostrożności i zminimalizowania ofiar cywilnych oraz szkód w infrastrukturze cywilnej. Strony są zobowiązane do powstrzymania się od wszelkich ataków, które byłyby nieproporcjonalne i anulować wszelkie ataki, gdy staje się oczywiste, że cywilne straty byłyby nadmierne w świetle bezpośredniej i konkretnej korzyści wojskowej. Wreszcie, wymaga się od strony atakującej, aby wydała ona w odpowiednim czasie skuteczne ostrzeżenia o atakach, które mogą mieć wpływ na ludność cywilną, chyba że okoliczności

²⁷ Zob.: L. R. Blank, op. cit., przypis 4, s. 697-698.

²⁸ Drony mogą stać się kluczowym narzędziem do skutecznej analizy przebiegu działań w czasie danej operacji. Należy jednak rozważyć, czy w pewnym momencie nie będą utrudniać procesu podjęcia adekwatnej do sytuacji decyzji w związku z zalewem dostarczanych przez nie informacji. Ponadto ilość i tempo informacji uzyskiwanych przez drony mogą być przytłaczające, czasem do tego stopnia, iż mogą być przeszkodą dla skutecznych operacji wojskowych i podejmowania decyzji. Ilość informacji budzi obawy co do zdolności dowódców wyboru tych istotnych dla podejmowania decyzji operacyjnych, w szczególności w sytuacjach, kiedy istotny wpływ na ich wynik ma czas, zob.: ibidem, s. 713.

na to nie pozwalają²⁹. Drony nie powinny być stosowane, gdy inne środki i metody prowadzenia działań zbrojnych, których użycie spowodowałoby mniej strat ubocznych, a ponadto przyczyniło się do powodzenia misji, są dostępne.

Wszystkie środki ostrożności mają na celu wspieranie ochrony ludności cywilnej poprzez skuteczne stosowanie zasad rozróżnienia i proporcjonalności. Obowiązek podjęcia wszelkich możliwych środków ostrożności wykracza poza analizę informacji zebranych na miejscu zdarzenia. Wymaga również niezbędnych metod i procedur ich weryfikacji, a co najistotniejsze – zagwarantowania i właściwej oceny, czy podejmowane są odpowiednie wysiłki, aby zagwarantować, że bazy danych są wystarczająco dokładne, aby wyłapać błędy ludzkich operatorów³⁰. Drony nie są automatami, a ich działanie jest obecnie uzależnione od ludzkich operatorów, analityków czy innych decydentów. Oznacza to, iż w trakcie planowania i podejmowania decyzji dotyczących operacji wojskowych, potrzebny jest „dodatkowy” personel w celu weryfikacji wszystkich dostępnych im informacji, ze wszystkich możliwych źródeł w danym czasie, przy planowaniu i podejmowaniu decyzji o ataku i na podstawie wszystkich dostępnych informacji w miejscu, gdzie prowadzone są działania. Praktyka państw w tej kwestii jasno pokazuje, że „sam fakt, że takie informacje gdzieś istnieją, nie jest bez znaczenia dla określenia wykonalności”. Mając na uwadze możliwości użycia dronów, takie jak np. oszacowanie obiektu na podstawie bezpośrednich informacji, dowódca może uwzględniać codzienną działalność jednostki czy społeczeństwa w obszarze operacji³¹. Oznacza to, iż drony mogą podnieść poprzeczkę oczekiwań, tworząc wyższy standard precyzyjności ataku.

Autonomiczne drony bojowe w przyszłym teatrze działań zbrojnych

Kolejne zmiany w technologii bezałogowych aparatów latających³² będą prowadzić do poprawy ich precyzji, niezawodności, a przede wszystkim autonomności. W niedalekiej przyszłości będziemy mieli do czynienia z dronami zaprogramowanymi do ataków na podstawie zadanych

²⁹ Art. 57 ust. 2 lit. c Protokołu dodatkowego do konwencji genewskich..., przypis 14.

³⁰ Zob.: L. R. Blank, op. cit., przypis 4, s. 700-701.

³¹ P. Ochmannová, *Unmanned Aerial Vehicles and Law of Armed Conflict Implications*, s. 154-155, <http://www.cyil.eu/contents-cyil-2011/> (dostęp: 26.09.2012).

³² Biorąc pod uwagę tempo zmian technologicznych, największymi przeszkodami w korzystaniu z w pełni autonomicznych broni na polu bitwy są regulacje prawne (lub ich brak) oraz względy etyczne. Prawdziwym wyzwaniem byłoby stworzenie dokumentu, regulującego rolę, funkcje czy dopuszczalny zakres działania. Jedną z najistotniejszych kwestii problemowych byłaby próba zdefiniowana, czym jest „zrobotyzowany autonomiczny system broni”. Definicja ta musiałaby być jednocześnie na tyle precyzyjna, aby wykluczyć „nietrafne” technologie i jednocześnie na tyle pojemna, aby uwzględniała przyszłe możliwości w tym zakresie, zob.: V. Kanwar, *Post-Human Humanitarian Law: The Law of War in the Age of Robotic Weapons*,

parametrów, bez konieczności zaangażowania człowieka w podejmowanie decyzji o użyciu siły śmiertelności. Ponadto istnieją obawy w aspekcie dehumanizacji technologii, przejęcia jej przez wroga, a nawet potencjalnego „buntu” maszyny.

Automatyzacja działań wojennych nie oznacza jeszcze pełnej „autonomii” w robotyce. Problemem nie jest wprowadzenie robotów na polu bitwy, ale stopniowe usuwanie ludzi. Technologia już zdystansowała żołnierzy przestrzennie i czasowo z pola walki, a tym samym odsunęła ich od zabijania. Ochrona własnych żołnierzy jest celem każdej armii, jednak z punktu widzenia prawa „czynnik ludzki” jest postrzegany jako „niezbędny”, zwłaszcza w kontekście odpowiedzialności za ostateczną decyzję o użyciu siły³³.

Obecnie Predator i Reaper są kontrolowane przez operatorów i nakreślenie odpowiedzialności jest dość jasne. Co się stanie się w momencie, kiedy drony będą w pełni autonomiczne? Amerykańska armia jest na dobrej drodze zastosowania tego typu technologii, czego najlepszym przykładem jest platforma Global Hawk. Jako jeden z argumentów uzasadniających pełną autonomię dronów podaje się, iż operatorzy (ludzie) posiadają słabą wielogodzinną zdolność koncentracji, co zwiększa ryzyko błędu pilota, natomiast wspomniany Global Hawk może pozostać w górze do 40 godzin. W przypadku dronów bojowych, takich jak Predator czy Reaper, brak „czynnika ludzkiego” podczas samodzielnego aktywowania broni, znajdującej się na wyposażeniu, może okazać się problematyczny w przypadku określania, kto ma być odpowiedzialny za naruszenia międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych, które mogą wyniknąć w tej sytuacji. Kto zatem będzie odpowiedzialny, gdy komputer popełni błąd? Może odpowiedzialność spoczywać będzie na cywilnych programistach, którzy napisali wadliwe oprogramowanie identyfikacyjne albo dowódca, który udzielił zezwolenia na wykorzystanie w operacji uzbrojonych autonomicznych dronów? Czy komputer będzie w stanie przeprowadzić test proporcjonalności swoich działań i ocenić ich humanitaryzm? Czy autonomiczne zrobotyzowane systemy zbrojne faktycznie będą mogły zaangażować wszystkie środki ostrożności tak, aby atak był zgodny z prawem?

Istotną kwestią jest, czy autonomiczne uzbrojone drony będą miały „świadomość sytuacyjną”, niezbędną do rozróżnienia pomiędzy kombatanami i obiektami militarnymi (celami wojskowymi) a cywilami i obiektami cywilnymi. „Świadomość sytuacyjna” oznacza zrozumienie intencji i przewidywanie prawdopodobnego zachowania w danej sytuacji. Ewentualne niejasności na polu bitwy, takie jak np. dziecko zbierające porzuconą broń, wymagają poziomu ludzkiego zrozumienia sytuacji, którego roboty nie posiadają. Natomiast świadomość jest tym, co pozwala na dostosowanie reakcji w przypadku wątpliwości. Bez pełnej wiedzy, kto i co może być

s. 586-587, http://harvardnsj.org/wp-content/uploads/2011/02/Vol.-2_Kanwar-Final1.pdf (dostęp: 13.11.2012).

³³ Ibidem, s. 580-581.

przedmiotem ataku, a także zrozumienia, w jakich sytuacjach może dojść do utraty ochrony przez cywili, wynik działania może powodować skutki uboczne, szczególnie dla osób chronionych. Ponadto zasada proporcjonalności nie określa wyraźnych progów w odniesieniu do poziomu strat ubocznych w porównaniu z bezpośrednią i konkretną korzyścią wojskową.

Podsumowanie

Postęp naukowo-techniczny sprawił, iż technologia bezzałogowych aparatów latających uległa znacznemu rozwojowi w ostatnich dziesięcioleciach, stanowiąc jeden z najbardziej dynamicznych obszarów wzrostu w przemyśle zbrojnym. Ponadto rozwój ukierunkowany w celu zwiększenia niezależności wysoce zaawansowanych technologii na polu bitwy w konsekwencji może doprowadzić do zastąpienia najbardziej ograniczającego czynnika każdego procesu, jakim jest istota ludzka – żołnierz – pilot. Wiąże się to z faktem, iż robotyzacja zmniejsza wysiłek i liczbę potrzebnych żołnierzy do obsługi systemów uzbrojenia.

Drony należy traktować jako platformę, która może przenosić nowoczesne uzbrojenie, operującą w systemie rozpoznania, wykrywania i wskazywania celów oraz atakowania obiektów powietrznych i naziemnych. Na współczesnym polu walki, charakteryzującym się dużą dynamiką działań, szczególnie duże znaczenie będzie miało wykorzystanie dronów podczas przygotowania działań ofensywnych. Ich przeprowadzenie wymaga zdobycia maksymalnej ilości informacji o przeciwniku i terenie, które pozwalają jednostkom bojowym na uniknięcie zasadzek.

Zastosowanie dronów bez ryzyka odwetu doprowadziło do rozległych moralnych, etycznych, politycznych, strategicznych i prawnych debat, dotyczących wykorzystania tej technologii. Z prawnego punktu widzenia drony mają wielki potencjał dla zwiększonej realizacji kluczowych zasad międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych: rozróżnienia, proporcjonalności i stosowania środków ostrożności w ataku, z militarnego – są „doskonałym” środkiem walki. Drony o przeznaczeniu bojowym (uzbrojone) nadal budzą poważne pytania, dotyczące liczby i charakteru ofiar cywilnych. Pytania te wynikają przede wszystkim z procedur dotyczących wyboru środków walki i zatwierdzenia celu ataku, a nie z natury i możliwości oferowanych przez drony jako takich. Jak w przypadku innych broni, istotne jest zapewnienie, że ataki z użyciem uzbrojonych dronów są kierowane tylko przeciwko uzasadnionym celom wojskowym zgodnie z wymogami międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych. Dowódca wojskowy musi przejść przez proces realizacji rozległych wymagań prawnych przed podjęciem decyzji o ich użyciu.

Korzystanie z możliwości, jakie oferują drony, nie stoi w sprzeczności z obowiązującymi normami i zasadami międzynarodowego prawa huma-

nitarnego konfliktów zbrojnych, regulującymi zgodność z prawem danego środka walki. Ponadto międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych nie wprowadza „specjalnych”, dodatkowych regulacji wykorzystywania nowych technologii, takich jak drony, w działaniach zbrojnych w sytuacji konfliktu zbrojnego. Uzbrojone drony są obecnie maszynami wciąż sterowanymi przez operatora, gdzie jego rola w kontekście odpowiedzialności za swoje działania jest zachowana. W związku z tym wydaje się oczywiste i niepodważalne, iż uzbrojone bezałogowe aparaty latające w przyszłości powinny być kontrolowane przez człowieka w zakresie decyzji o użyciu siły śmiertelności.

Najistotniejszą konkluzją niniejszego artykułu jest konieczność wprowadzenia przepisów prawnych, które zabraniałyby sztucznej inteligencji samodzielnego podejmowania decyzji o życiu i śmierci. Obecnie takie przepisy nie istnieją. To „opóźnienie” może mieć katastrofalne skutki, gdy będziemy mieli do czynienia z uzbrojonymi, w pełni autonomicznymi robotami. Niepokojące jest, iż potrzebne uregulowania prawne nie nadążają za tak szybkimi zmianami. Robotyka staje się jedną z największych rewolucji technologicznych w dziejach ludzkości, a mimo to, jak się wydaje, jesteśmy na nią całkowicie nieprzygotowani. Szybkość rozwoju nowych technologii oznacza, że mamy mniej czasu na reakcję i dostosowanie się do tych zmian.

THE USE OF UNMANNED AERIAL VEHICLES IN SITUATION OF ARMED CONFLICT. SELECTED ASPECTS OF THE FIELD OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW

Keywords: means of warfare, new weapon technologies, unmanned aerial vehicles (drones), unmanned combat aerial vehicles (combat drones), autonomous robotic weapons systems, armed conflict, international humanitarian law

Summary

Development of new technologies is largely determined by the contemporary dimension of military action and demand results from the battlefield. Today, the race against time and the quality of the information communicated in relation to the time of the decision and action. Until recently, the main idea of the fight was the destruction of the enemy. Modernly, it seeks to create such weapons systems, which on the one hand protect their users, on the other hand they could eliminate precisely defined enemy. Among the requirements of current military action, the importance of a precise destruction, to minimize the collateral damage (and their own) and the destructive effects of the impact of short duration.

The future of unmanned aerial vehicles (drones) moving towards autonomous robotic weapons systems. Currently, autonomous technology does not have the capacity to distinguish between fighters and civilians. The preferred scenario for future action is to conduct research and development of new technologies based on and according to the requirements of International Humanitarian Law. In addition, it is necessary to take such action, which would provide the ability to control the autonomous technology against the „rebel”, error in the software, or even possible reprogramming of the enemy during the mission done.